

Петар С. Турчић

Институт за европске студије, Београд

ПРИВРЕДА ПОРТУГАЛИЈЕ И ЕКОНОМСКИ ОДНОСИ СА НЕМАЧКОМ У ХХІ ВЕКУ: ШАНСЕ ЗА РАЗВОЈ У ДОБУ КРИЗА

Сажетак: Као делови Европске уније и еврозоне, Португалија и СР Немачка баштине вишедеценијску историју сарадње. Међутим, пред обе земље налазе се велики изазови и могућности. Немачка се последњих година суочава са интензивним преобликовањем сопственог гео-економског статуса. Супротно томе, Португалија, премда се налази међу развијенијим државама Европе и света, више деценија покушава да пронађе одговарајући *modus operandi*, пре свега због чињенице да се земља суочила са великим економским проблемима и презадужењошћу. Изазови отварају и многе могућности за сарадњу компатибилних привреда. Пре свега, Немачка је подржавала напоре Португалије за стабилизацијом након економске кризе и кризе еврозоне у оквиру мултилатераног система међународних финансијских институција. Такође, немачка предузећа традиционално су присутна у Португалији где учествују у нарочитом уделу у индустрији и грађевинарству. Након руске инвазије и почетка рата у Украјини (а услед вишедеценијске тежње за развојем обновљивих извора), Немачка је постала веома заинтересована за португалске могућности у области нових извора енергије. Имајући све наведено у виду, циљ овог рада јесте да прикаже економске односе двеју земаља, а у контексту управљања кризама и могућностима развоја.

Кључне речи: Немачка, Португалија, економија, криза еврозоне.

Португалија и Немачка: историјски преглед односа и геоекономски профили

Премда би се могло рећи доста о богатој прошлости Португалије и Немачке, као и њиховој ванредно важној улози у европској и светској историји, мора се истаћи да се сваки закључак своди на упечатљиву слику поређења Давида и Голијата. Као стара поморска велесила која је пресудно утицала на отварање Европе према свету на почетку XV века, Португалија је успела да прошири свој утицај на бројне колоније међу којима су најважнији Бразил, Мозамбик, Ангола и, иначе њен последњи посед, кинески Макао. Португалске границе остале су непромењиве још од раскида уније са Шпанијом у вишедеценијским ратовима током XVII века. Супротно томе, Немачка је кроз различите фазе своје историје била централноевропска сила са пресудно важном улогом у сливу Подунавља и региону Балтичког мора. Често мењајући границе, Немачка се у данашњем облику усталила тек након уједињења 1990. године, мада су у том формату њене границе утврђене још након Другог светског рата (поготово према Пољској на линији Одра-Ниса).

Немачко-португалски односи, према пословично блиски о чему сведоче и родбинске везе између португалске династије и немачких владарских кућа, доживели су погоршање у Првом светском рату са порастом антигерманског сентимента због бруталних немачких ратних кампања на Атлантском океану. Под утицајем Уједињеног Краљевства португалска влада је конфисковала немачке бродове током 1916. године што је довело и до немачке објаве рата званичном Лисабону. Као последица тога, Португалци су протерали Немце са сталним пребивалиштем уз поништавање процеса натурализације (додељивања држављанства). Током међуратног периода, португалско опадање демократије одвијало се симултарно са немачким случајем. Млада португалска демократска република (успостављена 1910. године) убрзо је замењена новом државом насталом у војном пучу 1926. године. Нова држава (Estado Novo) на челу са Антониом де Оливеиром Салазаром умногоме је служио као пример антидемократским покретима широм Европе, укључујући и Немачку (Ђурчић, 2023). Премда је током Другог светског рата Португалија била неутрална, Салазаров режим је давао уступке и Берлину и Лондону. Немачкој страни Португалци су продавали волфрам који је био важан као критична сировина за војску. Након Другог светског

рата Немачка и Португалија поделиле су заједничку судбину Западне Европе. Обе земље постале су чланице НАТО, укључиле су се у Европску економску заједницу, Европску унију и еврозону. Западнонемачки, а касније и свенемачки Бундесвер је од 1965. до 1993. имао Команду за тактичку обуку ваздухопловних снага у португалском аеродрому Бежа.

У историји економских односа посебно важне биле су принудне миграције Јевреја из Португалије у немачке земље. Још током XVII века у Хамбургу је била мала трговачка заједница коју су чиниле и португалске породице. Највећа немачка лука могла је да се похвали и португалским кварталом, четврти са развијеним угоститељством. Економски односи између двеју земаља нарочито су постали динамични током шездесетих година XX века. Најпре је 1960. године Португалија била једна од оснивача ЕФТЕ (заједно са Уједињеним Краљевством, Аустријом, Норвешком, Шведском, Швајцарском, Финском и Данском). Након тога, 1964. потписан је Уговор о регрутацији између СР Немачке и Португалије којим су предвиђени услови за појаву гастарбајтера у Немачкој. Економске миграције Португалаца ка Немачкој наставиле су се и у наредним десетлећима, поготово постајући интензивне у првим деценијама XXI века због економске кризе и стагнације у Португалији.

Уколико се погледају бројни демографски и економски индикатори, јасно је да је Немачка далеко већа и доминантнија земља од Португалије. У погледу величине Португалија је скоро 4 пута мања од Немачке (92.230 наспрам 357.590 километара квадратних), док је у популационом погледу ситуација још драстичнија будући да Немачка има 10 пута више становника од Португалије (скоро 84 наспрам 10,4 милиона људи). Такође, Немачка је и гушће насељенија земља (238 наспрам 112 становника по километру квадратном). Као трећа економија света, Немачка је далеко снажнија од Португалије будући да има БНП у износу од 4,5 хиљада милијарди, наспрам португалских 270 милијарди долара. У БНП према паритету куповне моћи ситуација је нешто повољнија за Португалију (456 милијарди долара), премда Немачка и у том сегменту доминира (5,8 хиљада милијарди). Имајући наведено у виду, Немачка има и знатно већи БНП по глави становника и БНП према паритету куповне моћи *per capita* (54.000 и 69.200 долара) од Португалије (26.000 и 43.870 долара). Бруто друштвени производ Португалије је 255 милијарде, а Немачке 4,1 хиљаде милијарди долара. Заједничко обема земаљама јесте да имају дуги очекивани животни век становништва (око

81 годину), ниску стопу фертилитета (око 1,6 у Немачкој, односно 1,4 у Португалији), стопу рађања код адолесцената (у Немачкој 7,5 на 1000 жена између 15 и 19 година, односно 7,4 у Португалији) и малу стопу морталитета деце на порођају и у првих пет година живота (у Немачкој 3,6%, односно 3,1% у Португалији).

У погледу економске структуре, Немачка је земља у којој доминирају трговина и услуге, а извоз износи више од 50% БДП-а док је увоз на 49%. Индустрија представља око $\frac{1}{4}$ БДП-а док је пољопривреда на мање од 1%. У односу на Немачку, пољопривреда у Португалији чини око 2% БДП-а, а индустрија мање од $\frac{1}{5}$. За разлику од Немачке која је извозно оријентисана привреда, у Португалији је обрнут случај будући да увоз доминира (52% наспрам 49,6% БДП-а). Португалија је имала и велики прилив страних директних инвестиција. Наиме, од 1990. у ову земљу је на таласу великих промена и уласком у Европску економску заједницу дошло 2,6 милијарди, да би 2000. године било инвестирано 7,3 милијарде долара. Тај тренд наставио се све до 2014. године када је у Португалију било уложено 12,045 милијарди долара, а након великог пада 2015. уследио је убрзан опоравак од 2016. до 2020. године који није успео да превазиђе врхунац из 2015. године. Иако је 1990. године примала нешто више од 2,5 милијарди долара директних страних инвестиција, Немачка је успела да доживи нагли економски успон и привуче 248 милијарди 2000. године. Слично Португалији и Немачка је 2014. године доживела велики пад инвестиција када је у ову земљу дошло 19,5 милијарди, али након тога је уследио успон и стабилизација од 2015. до 2020. године (када се са 62 милијарде 2015. године број инвестиција повећао на 166,9 и 160 милијарди 2018. и 2020). У првим годинама пандемије ковида, уследио је пад, тако да се у Немачку 2021. и 2022. слило 95,9 и 47,3 милијарде долара. У последњих неколико година у обе земље, које су иначе чланице еврозоне, велики је пораст инфлације (од 2020. до 2023. у Немачкој је она порасла са 1,9 на 5,3, то јест са 1,9 на 5% у Португалији) (World Bank, 2024).

У инфраструктурном погледу, Португалија се налази на маргинама континенталног европског путног и железничког саобраћаја. Уколико се у обзир узме трансевропска транспортна мрежа (Trans-European Transport Network (TEN-T)), кроз ову земљу пролази атлантски коридор који повезује Лисабон са немачким Манхајмом. Међу најважијим инфраструктурним пројектима у Португалији, Европска унија је одредила

железничку мрежу Лисабон-Мадрид и Порто-Лисабон, а предвидела је и средства за стратешки важну луку Лисабон. Насупрот изолованој Португалији, Немачка је инфраструктурно кључна европска земља. Кроз њу пролазе коридори Северно море-Балтик (који обухвата Финску, Естонију, Летонију, Литванију, Пољску, Немачку, Низоземску и Белгију), Исток/Оријент-Медитеран (који пролази кроз Немачку, Чешку, Аустрију, Словачку, Мађарску, Румунију, Бугарску, Грчку и Кипар), Скандинавија-Медитеран (који укључује Финску, Шведску, Данску, Немачку, Аустрију и Италију), Рајна-Алпи (који захвата Низоземску, Белгију, Немачку, Швајцарску и Италију) и Рајна-Дунав (где учествују Немачка, Аустрија, Словачка, Мађарска и Румунија). Поређења ради, Француска је укључена само у медитерански, атлантски и коридор Северно море-Медитеран (Mobility and Transport, 2024a; Mobility and Transport, 2024b; Secchi, 2022).

Немачка и Португалија припадају земљама са изузетно богатом традицијом бродарства и лучког саобраћаја. Немачка је овај положај задржала кроз луку Хамбург чија је годишња карго тонажа износила 114.300.000 тона, заостајући само иза Ротердама, Антверпен-Брижа и Новоросијска. Нешто боља ситуација по Португалију јесте у погледу контејнерског саобраћаја према TEU (Twenty-foot equivalent unit – Јединица еквивалента двадесет стопа) где се међу 20 навећих европских лука налази Синес са 1.663.300 контејнера. Супротно томе, немачке луке Хамбург и Бремерсхафен су на 3. и 6. месту (са 7.700.000 и 4.604.000 контејнера) (Port of Hamburg, 2024).

Криза јавног дуга и криза еврозоне: Португалија као „смерно чедо“ немачке политике штедње

Португалска криза била је другачија у односу на ону из Грчке која је била *enfant terrible* европске политике током претходне деценије. Још од Каранфилске револуције 25. априла 1974. поред политичке догодила се и економска криза. Иако је Салазар оставио 2,8 милијарди долара у злату и резервама у страним валутама, социјалистичке власти су од 1974. године практиковале велика задуживања, национализацију имовине и експанзивну фискалну политику којом су повећавали редистрибуцију богатства. Уз то, дошло је и до великог прилива португалског

становништва из некадашњих колонија које су стекле независност током седамдесетих година XX века, тако да је незапосленост са 1,7% скочила на 6,2% 1976. године. Повећање незапослености и увође минималне зараде довело је до губитка преосталих резерви из Салазарове епохе. Европска заједница почела је веома да помаже Португалију која је 1986. године постала њен део. Још од половине осамдесетих година стабилизирала се влада Социјалдемократске партије (PSD) која је припадала десном центру и спроводила је политику неолибералних начела. Тада је дошло до раста тржишта, повећавања домаће потражње и опадања незапослености. Током деведесетих година дошло је до пораста задужености и у приватном сектору и привредни раст је доживео стагнацију. Влада Социјалдемократске партије спровела је још током деведесетих година XX века структуралне реформе које су имале за циљ да ојачају Португалију. Банкарско и финансијско тржиште било је приватизовано, либерализовано и дерегулисано. Кућна штедња је опала, задуженост се повећала, а предузећа су приватизована. Потрошња домаћинства и задуженост су рапидно порасле. Овакве реформе су уништиле и конкуритивност, јер се банке нису фокусирали на индустријске секторе. Такође, у земљи је дошло до праве грађевинске грознице током деведесетих година. Насупрот грађевинарству које је током последње деценије XX века доживело експлозију, кључне производне гране попут текстилне индустрије, обућарства и сродних области нагло су опале. То је све довело до тога да се португалска економија преусмерила ка домаћој потрошњи и расту сектора услуга. Пораст сектора кредитних услуга довео је до пораста и приватног и државног кредита. Раст каматних стопа посебно је погодио Португалију током 1999. и 2000. године, што је довело до пораста дефицита и нивоа задужености. Према томе, португалски економски пад био је повезан са пропашћу идеје раста домаће потражње засноване на задуживању. Такође, португалски сектор извоза доживео је велике проблеме будући да је дошло до опадања индустријске производње и пораста незапослености са 5,1% у 2000. години на 9,2% у 2009. и 17,5% у 2011. Такође, Португалију је погодио и снажни талас деиндустријализације. Ранији португалски извоз зависио је од текстилне индустрије и обућарства, али је појава конкуренције из Источне Европе, Северне Африке и Источне Азије пореметила традиционално јаке гране индустрије. Ове две гране су током 1999. године износиле око 1/3 укупног индустријског радништва и извоза.

Улазак Кине у Светску трговинску организацију, као и приступање земаља Централне и Источне Европе ЕУ 2004. године, отежали су положај Португалије. Прилагођавање португалског ескуда евр такође је довело и до поремећаја спољнотрговинског биланса. Такође, покушаји да се Португалија афирмише као произвођач аутомобилске индустрије и електричних машина (где су посебно предњачиле немачке инвестиције) нису могли да заживе будући да су земље Централне и Источне Европе биле велика конкуренција (Amaral, 2023; Nicholls, 2015).

Проблем око кризе евра почивао је у неколико аспеката. Још је британски конзервативни политичар Вилијам Хејг (William Hague) у Фонтенблоу 1998. године говорио да је еврозона зграда без излаза. Убрзо по избијању светске економске кризе у САД, почетком 2009. године еврозона је проширена уласком Словачке, а ЕРМ-у (Exchange Rate Mechanism) су се прикључиле Естонија, Данска, Летонија и Литванија које су своје валуте ускладиле са евром. Већ почетком те године ЕУ је инсистирала да Француска, Шпанија, Ирска и Грчка умање своје буџетске дефиците. Почетком пролећа агенција Стандард и Пур смањила је кредитни рејтинг Грчке, а слично се догодило и са Шпанијом и Португалијом. Почетком 2011. Естонија се прикључила еврозони, док је кредитна агенција Фич након Стандард и Пура и Мудија смањила кредитни рејтинг Грчке. Пред Немачком је било неколико опција. Потенцијални излазак Грчке из еврозоне отворио би могућност стварања институционалних механизма за излазак Немачке (за шта су се залагали поједини политичари). Друга опција значила је одустајање од даље помоћи немачких држављана и пореских обвезника медитеранским земљама и Ирској. Међутим, ова опција била је превише ризична због присуства немачких и француских банака у овим земљама и додатно би отежала стабилизационе мере које су владе две највеће европске земље спровеле на домаћем тржишту. Трећа могућност је подразумевала да се спасавање спроводи преко ЕЦБ који би узимао обвезнице земљама дужницима што је било у супротности са идејом да ЕЦБ буде искључиво гарант стабилизацији цена. Четврта могућност је подразумевала да се на ЕУ пребаци одлучивање у економској политици, што је било у супротности са немачком идејом социјално-тржишне привреде. У том контексту немачки Уставни суд донео је и одлуку да је ЕУ савез држава, а не некаква федерална целина. Немачка је, с тога, почела да инсистира да се земље европске периферије придржавају Мастрихтског уговора

и Пакта за стабилност и раст. То је био разлог због чега су немачка канцеларка Ангела Меркел (Angela Merkel) и тадашњи министар финансија Волфганг Шојбле (Wolfgang Schäuble) инсистирали на увођењу правила о ограничењу дугова. Самим тим, Париз и Берлин су се одлучили за мултилатералне мере дисциплиновања Грчке преко ЕУ, ЕЦБ, ММФ-а и других влада које су поднеле пакет од 110 милијарди евра за ту земљу. Фебруара 2011. године министри финансија еврозоне су установили стални фонд европског стабилизационог механизма (ESM) у износу од 500 милијарди евра. Маја 2011. су ММФ и ЕЦБ одлучиле да одобре 78 милијарди евра Португалији (Vaimbridge & Whyman, 2015; Bundesministerium der Finanzen, 2023; Story, 2014). Прва земља која је напустила програм ЕУ и ММФ била је Ирска (која је имала дуг владе од 139,4% БДП-а), док се Португалија такође кретала ка путу опоравка. И поред пораста незапослености и задужености, Португалија није била ни близу грчког сценарија. Премда је Португалија од 1996. до 2007. имала мању стопу задужености према БДП-у у односу на Немачку, структурна је криза довела до експлозије задужености у овој иберијској земљи на Атлантику. Пошто нису успеле да спроведу смањивање дефицита са 9,3% у 2009. на 3% у 2013. години, португалске власти су се окренуле мерама штедње смањујући плате за 5% и повећавајући порез за 2%. Влада у Лисабону је пристала, уз Словенију, Грчку и Ирску (ову последњу након референдума), на увођење фискалног пакта којим су уведене кочнице националног дуга (Dooley, 2018; Nicholls, 2015; Moreira, 2020; Yeh-Yun et al., 2014; Young, 2014).

Улога Берлина у тим мерама била је посебно важна. Наиме, Немачка је креирала систем споразума о политици дуга који, како је тврдио тадашњи министар спољних послова Гвидо Вестервеле (Guido Westerwelle), није могао да се поништи на изборима. Либерални министар Вестервеле је инсистирао на томе да привредни раст није производ задуживања, него конкурентности. Као решење за подизање конкурентности потребне су биле структурне реформе. На ЕУ нивоу захтевала се мања потрошња, боље коришћење ресурса, употреба структурних и кохезионих фондова, већа доступност дугорочним кредитима, афирмација инфраструктуре на европском нивоу, као ојачана зона слободне трговине у Азији и Америци (Auswaertiges-amt, 2012a). Вестервеле је, даље, инсистирао и на томе да је потребно успоставити европски механизам стабилности давањем кредита за Грчку, Ирску и Португалију.

Немачка је до 2012. године дала 22 милијарде евра на осовину и гаранције за преко 200 милијарди евра чиме је послала јасан сигнал за остала финансијска тржишта (Auswaertiges-amt, 2010; Auswaertiges-amt, 2012b; Auswaertiges-amt, 2012c; Auswaertiges-amt 2012d; Auswaertiges-amt 2013a; Auswaertiges-amt 2013b; Auswaertiges-amt, 2010).

Португалија је попустила у либерализацији мера отпуштања, смањене су бирократске препреке, извршена је оптимизација радних места и унапређен систем обуке, што је довело до тога да се на Doing Business листи ова земља нађе на 31. месту на свету. Као последица реформи извоз је повећан са 28% на 41% са трендом раста. Португалска индустрија обуће доживела је успон, што је и био део општег процеса стабилизације. Првих година после кризе незапосленост је пала, али је тзв. одлив мозгова постао велика претња. Португалија је и након реформи имала велику стопу јавног дуга (2011. дуг је био 93, а 2015. 129% БДП-а). Програми штедње су оштетили средњу класу, а у Португалији је 2,5 милиона људи било на ивици сиромаштва. Истовремено, влада је подигла старосну границу за одлазак у пензију на 66 година и поред отпора синдиката (Schultz, 2014b). Немачки медији захтевали су флексибилније тржиште рада и дебирократизацију грађевинског и пореског сектора (Schultz, 2014a). Проблема је било и током спровођења мера штедње будући да је национални дефицит Португалије наставио да расте и био је 1,8% изнад циљаних 5%, а такође их је било и у буџетским приходима, то јест у областима производње, пореза и доприноса. Рецесија је довела до колапса пореских прихода, па су кредитори морали да прилагођавају услове. И поред тога, у односу на 2009. и 2010. годину када је дефицит био око 10%, 2011. је сведен на око 4,4 % (Zeit, 2012; DPA, 2012). Мере у Португалији подразумевале су смањивање и замрзавање пензија већих од 1.500 евра, умањивање износа и трајања подршке за незапослене, повећавање ПДВ-а, редукацију потрошње за здравствени систем, као и продају државне имовине и реформисање тржишта рада (Spiegel, 2011).

Португалски уставни суд је прогласио неуставним владине одлуке о штедњи што је довело и до обуставе последњег кредита из 2014. године (Zeit, 2014). Дужничка криза се продубила у Грчкој посебно током 2014-2016. године, као и под притиском рата у Украјини. Међутим, званични Берлин је, судећи према изјавама тадашњег министра спољних послова Франка-Валтера Штајнмајера (Frank-Walter Steinmeier),

истицао Португалију као позитиван пример у спровођењу реформи (Auswaertiges-amt, 2015). Привредни раст се убрзао под левичарском владом, а смањен је и буџетски дефицит, док је незапосленост опала. Ипак, немачки медији били су забринуте будући да су стопе јавног и приватног дуга биле изузетно високе и поред мера штедње (Boucart, 2017). Већ 2016. године немачки медији су се жалили због немогућности Европске комисије да утврди систем казни за Шпанију и Португалију које су прекршиле европска правила о дугу (FAZ, 2016). Немачки представници плашили су се половином претходне деценије, а на основу студије Бартелсман фондације (Bertelsmann Stiftung), да ће Европа трајно да се подели на богати север и сиромашни југ и да је $\frac{1}{4}$ становништва изложена ризику од сиромаштва широм уније (Auswaertiges-amt, 2015b; Auswaertiges-amt, 2014; Auswaertiges-amt, 2015a; Auswaertiges Amt, 2016). У првим годинама након програма реформи Португалија је била земља са изразитим одсуством евроскептичних странака што је било изузетно позитивно перципирано у Берлину и осталим европским престоницама, али тај тенд је трајао све до пре неколико година кад је дошло до успона Шере (Auswaertiges-amt, 2014; Louven, 2019; Петровић, 2019; Петровић, 2023).

Нови талас међународне и економске кризе: од ковида до Украјине

Након година стабилизације, Португалија се, као и СР Немачка, суочила са изазовом спирале криза у међународним односима (од пандемије ковида, преко економских шокова, до рата у Украјини и заоштравања односа између САД и Кине). У новим околностима енергетске транзиције Немачкој је посебно постала важна сарадња са Португалијом као земљом која је била пионир у заштити океана и климе, као и дигиталне инфраструктуре (Auswaertiges Amt, 2020; Auswaertiges-amt, 2023a; Auswaertiges-amt, 2023b). И поред неслагања око питања реформе ЕУ и увођења принципа квалификоване већине (Ђурчић, 2022), Немачкој је Португалија постала веома важна због диверзификације енергетских извора. Такође, Португалија је Немачкој представљала важан мост према Анголи, Мозамбику и Латинској Америци (посебно према Бразилу) (Auswaertiges-amt, 2023b). Већ током пандемијске 2021.

године министри спољних послова ЕУ и Афричке уније су у Кигали разматрали идеје о будућности сарадње. Европска унија је, а самим тим и Берлин и Лисабон, подржала напоре Афричке уније у погледу Агенде 2063 са зеленом транзицијом ка обновљивим изворима енергије (Auswaertiges-amt, 2021).

У Португалији је пословало преко 400 немачких компанија са око 50.000 радних места и Немачка спада у ред најважнијих трговинских партнера ове земље (Auswaertiges-amt, 2020; Auswaertiges-amt, 2016; Auswaertiges-amt, 2015b). Већина предузећа у Португалији су мале и средње величине, а велике компаније (1380) упошљавају 22,4% запослених. Раст запослености је био рапидан јер је незапосленост са 17,1% смањена на 6%. Поред Шпаније и Француске, Немачка је била трећи купац португалске робе. У 2022. извоз у Немачку је порастао за 21,7%, а већину извоза чинила су моторна возила и резервни делови (16,6%), електротехника (14%) и машине (10,7%), као и хемијски производи (13,5%), техника мерења и контроле (9,5%) и текстил и одећа и обућа (6% односно 6,2%). Немачка је у Португалију највише извозила хемијске производе (22,1%), моторна возила и резервне делове (18,7%), електротехнику (17,4%) и машине (14%). Највеће немачке компаније у Португалији су Бош, Леица, Сименс и Волксваген. Немачке компаније су, такође, веома присутне у области грађевинске индустрије и то нарочито у погледу ПВЦ столарије где компаније попут Алупласта, Геалана, Профине, Рехауа, Саламандера, Шуцо, Техноформа и Веке заузимају велики део тржишта. Истовремено, на тржишту лифтова доминирају Тисен, Отис, Шиндлер, Конне и Шмит и син (АНК Portugal, 2022). Немачка привредна комора посебно је означила секторе водопривреде и 5Г мреже као пословно интересантне за немачке компаније (АНК Portugal, 2023b; АНК Portugal, 2022). Чињеница да је Португалија део ЕУ омогућила је немачким фирмама да несметано учествују у пословању. Индекс регулаторне рестриктивности страних директних инвестиција ОЕЦД-а је навео да је Португалија земља изразито отворена за улагања, а по листи Doing Business Светске банке налази се међу првих 40 земаља света. Ипак, за мала и средња предузећа непољовни су услови финансирања пошто су камате и кредити већи од европског просека (каматна стопа за кредите је у 2023. износила 5,43% наспрам 4,74% ЕУ).

Португалија је од 2019. децентрализовала производњу електричне енергије, а Лисабон је планирао да улаже у фотонапонске системе,

ветротурбине, као и производњу водоника. Немачко-португалска привредна комора са великом пажњом је апострофирала улогу немачких компанија у енергетици. Посебно важне су компаније које послују у областима електролизе воде, гасификације биомасе и комуналног отпада. У области фотонапонских модула и складишта енергије Сименс је одиграо важну улогу, посебно у реализацији енергетских пројеката на Мадеири и Азорима. Поред немачких, шпанска компанија Ендеса се обавезала да ће реализовати велике пројекте ветропаркова и соларних електрана. Проблем за немачке компаније јесте и што су конкурси за фотонапонске и водоничне капацитете нетранспарентни, са сложеним механизмима примене и без централизованог информативног чворишта. Истовремено, проблем каматних стопа онемогућава лакше добијање финансијских средстава (АНК Portugal, 2023; АНК Portugal, 2022).

Уместо закључка: немачке могућности у сарадњи са потенцијалним „болесником на Атлантику”

И поред великих реформи и стабилизације привредног живота и јавних финансија након кризе 2008. године, Португалија се и даље суочава са великим изазовима. Наиме, у овој земљи дошло је до пораста цене некретнина које су током претходне деценије порасле за 16,6%, што је било 3,3% изнад просека еврозоне и 1,2% изнад светског просека. Кризом погођене земље као што су Грчка и Шпанија су, супротно томе, имале пад цена некретнина (Editorial Team, 2019). Уколико дође до поремећаја тржишта некретнина у Португалији могуће је да ће немачке грађевинске фирме, али и конкуренција из других земаља морати да се суоче са смањеним обимом пословања у тој земљи. Инфлација, као и рецесија у Немачкој, отежавају немачким држављанима да партиципирају у сектору некретнина што је довело и до опадања немачког учешћа у овој приморској земљи.

Током 2019. године Португалија је досегла рекордних 8 милијарди евра некавалитетних зајмова и економисти су сматрали да ће пандемија узроковати одлагање портфолио трансакција (Editorial Team, 2020). Такође, Португалија је највише погођена и повећавањем каматних стопа и укидањем јефтиног новца ЕЦБ, који држи 50% јавног дуга (Editorial Team, 2023b). Уколико дође до поновне кризе еврозоне може се поставити

и питање да ли ће улога Немачке, као једног од кључних чинилаца у ЕЦБ, утицати на обликовање нових мера штедње или ће званични Берлин променити реторику у погледу идеје финансијске дисциплине. Могући смер деловања даје нам и промена парадигме у Берлину која је повезана са тенденцијом повећаног задуживања и у самој Немачкој која је још у времену власти канцеларке Меркел премашила предвиђену квоту јавног дуга од 60% БДП-а.

По избијању рата у Украјини Европска комисија је уредила степене рањивости земаља чланица узимајући у обзир трговину, сировине и финансије. Насупрот балтичким земљама, земљама Централне Европе, Низоземској, Немачкој и Италији, Португалија се налазила на дну листе (Editorial Team, 2022a). И поред ниске зависности од енергената из Русије, влада у Лисабону се суочава са великим проблемом енергетског сиромаштва. Наиме, земље као што су Литванија, Хрватска, Летонија, Румунија и Португалија имају отежани присуп основним енергетским сировинама (Editorial Team, 2022b; Editorial Team, 2023a; Editorial Team, 2022c). Енергетско сиромаштво Португалије, као и стална тенденција Немачке за диверзификацијом сопствених извора енергије, можда би могле да буду полазна основа за сарадњу двеју земаља и стварању нове – енергетске – међузависности унутар ЕУ. Кључну улогу играће и планирана постројења водоничне енергије, а „карта” на коју би Португалија свакако могла играти јесте и пружање посредничких услуга Немачкој у Бразилу, Анголи и Мозамбику.

Литература

- AHK Portugal (2022): Industrie 4.0 Portugal Zielmarktanalyse 2022, 02.03.2022, https://mediafra.admiralcloud.com/customer_609/a031354b-8fb0-46b4-ba70-902007b8e0d0?response-content-disposition=inline%3B%20filename%3D%22ZMA_GAB_Industrie4.0_Portugal_2022_WEB.pdf%22&Expires=1714146239&Key-Pair-Id=K3XAA2YI8CUDC&Signature=jDDBngqKUM1UmG71YNLB3MPfMIS9Q2R1gH-fRsyFHFAMnKaAhr3yuWxuNVIphOZ-h6IN8YSKNXz4D3njw1uj-Dq8nTji1fcKhk3LVaHmkulMVfekcwJsKa3JXPO6ungCFYsDY2UT-Vii2MPd6mqSVswtb-8qKHBhhMXTN~Am8QwciAubkWzZJdJzb-fzDSR3rNuUsPTgRITkKfC2U9em3EJ2KoxrLiP2vaY7NSBIWFFFhsm-QbHP4CesJQ9toDORmUPrLXc4N0d6iklubSrOF6JWnZeaIO8JyIHg-ZR8fqJqfef8NKZF1CzWCw4RDru-PJNuF0txG2efUqmCMkXsRvJb-w1xg__, Pristupljeno: 15.4.2024.
- AHK PORTUGAL (2022): Energieeffiziente Gebäudetechnologien unter Einbindung erneuerbarer Energien bei Neubauten und Bausanierung. Zielmarktanalyse 2022, 05.07.2022., https://www.german-energy-solutions.de/GES/Redaktion/DE/Publikationen/Marktanalysen/2022/zma-portugal.pdf?__blob=publicationFile&v=1, Pristupljeno: 13.4.2024.
- AHK Portugal (2023): Lösungen in der Wasserwirtschaft im Zusammenhang mit der Wasserknappheit in Portugal. Zielmarktanalyse 2023, 07.06.2023, https://mediafra.admiralcloud.com/customer_609/3ab7ecae-cad0-4858-9393-c0fb739dc3c5?response-content-disposition=inline%3B%20filename%3D%22ZMA_GAB_Wasserwirtschaft_Portugal_2023_WEB.pdf%22&Expires=1714146299&Key-Pair-Id=K3XAA2YI8CUDC&Signature=i7GWQZt01OGhhWdwTOLpThPLqvQdR1Gcigd7yQ9PcJxDNzUBfYl8kU69ea13TgLbtvbu~LoObkD5Sm2iUtvj7yz5yXtDuSDddRoPeHZf61GU8Chw6W~yYvNdasnsB7NkWBgbX-Eo6SHkzSjt~0bgwbnIO8cLGF4xVnoVv8xM~egp4IOTQuq7~ElConxKfrOwD~YwyBELJE1XHZTKnu7fwihvEQp7dZWZXsncu~NebeX41CZ3rmTs3Rjcr3MWGLErXrgdFeY2lETWC5dK3xYRCxRWBRPFhO-f-girFIQVUE-rw3DbPbDYMq8xC8l1FDvTt7RO5zci2nTwlu-zHbp6Zg__, Pristupljeno: 17.4.2024.
- AHK Portugal (2023): PORTUGAL. Energieeffizienz unter Einbindung erneuerbarer Energien, mit Fokus auf grünen Wasserstoff, in der Industrie. Zielmarktanalyse 2023 mit Profilen der Marktakteure, 17.07.2023. <https://www.german-energy-solutions.de/GES/Redaktion/DE/Publikationen/>

- Marktanalysen/2023/zma-portugal.pdf?__blob=publicationFile&v=2, Pristupljeno: 20.4.2024.
- Amaral, Luciano (2023): *European Misfit The Portuguese Economy after EU Membership, Portugal Since the 2008 Economic Crisis, Resilience and Change*, edited by António Costa Pinto, Routledge, London – New York.
- Auswaertiges Amt (2010): Außenminister Westerwelle im Interview über die Diskussion um Wikileaks, die Situation des Euro, Afghanistan und Irak, 04.12.2010. <https://www.auswaertiges-amt.de/de/newsroom/101204-bm-berlztg/239876>, Pristupljeno: 21.4.2024.
- Auswaertiges Amt (2012a): „Europas Weg aus der Krise: Wachstum durch Wettbewerbsfähigkeit“ – Regierungserklärung von Außenminister Guido Westerwelle vor dem Deutschen Bundestag, 11.05.2012. <https://www.auswaertiges-amt.de/de/newsroom/120511-bm-reg-erkl-europa/250074>, Pristupljeno: 11.4.2024.
- Auswaertiges Amt (2012b): „Der Euro und die Zukunft Europas in Zeiten gegenseitiger globaler Abhängigkeiten“ – Rede von Außenminister Guido Westerwelle an der Hanyang University in Seoul, 26.03.2012. <https://www.auswaertiges-amt.de/de/newsroom/120326-bm-seoul/249376>, Pristupljeno: 15.4.2024.
- Auswaertiges Amt (2012c): „Wir machen eine werteorientierte Außenpolitik“ – Außenminister Westerwelle im 'Interview der Woche' mit dem Deutschlandfunk), 02.09.2012. <https://www.auswaertiges-amt.de/de/newsroom/120902-bm-dlf/251314>, Pristupljeno: 13.4.2024.
- Auswaertiges Amt (2012d): Rede von Außenminister Guido Westerwelle in Washington: „Der Euro und die Zukunft Europas“ (Englisch)“, 20.01.2012. <https://www.auswaertiges-amt.de/de/newsroom/120120-bm-euro-brookings/248330>, Pristupljeno: 16.4.2024.
- Auswaertiges Amt (2013a): Rede von Außenminister Guido Westerwelle zur Eröffnung der DIHK-Konferenz „Neue Chance Europa“, 04.09.2013. <https://www.auswaertiges-amt.de/de/newsroom/130904-bm-neuechanceeuropa/257394>, Pristupljeno: 5.4.2024.
- Auswaertiges Amt (2013b): Die Konstruktionsfehler der Wirtschafts- und Währungsunion beseitigen, 25.01.2013. <https://www.auswaertiges-amt.de/de/newsroom/130125-bm-publico/253286>, Pristupljeno: 15.4.2024.
- Auswaertiges Amt (2014): Rede von Außenminister Frank-Walter Steinmeier zur Eröffnung des deutsch-portugiesischen Forums, 10.03.2014. <https://>

- www.auswaertiges-amt.de/de/newsroom/-/260556, Pristupljeno: 15.4.2024.
- Auswaertiges Amt (2015): „Unsere gemeinsame Zukunft in Europa“ – Rede von Europa-Staatsminister Michael Roth bei einer Konferenz der Friedrich Ebert Stiftung im Goethe-Institut Lissabon am 09.03.2015, 09.03.2015. <https://www.auswaertiges-amt.de/de/newsroom/150309-stmr-lissabon/269888>, Pristupljeno: 25.4.2024.
- Auswaertiges Amt (2015a): Griechenland: „Jetzt ist Mut zur Wahrheit gefragt“, 04.02.2015. <https://www.auswaertiges-amt.de/de/newsroom/150204-bm-nn/268804>, Pristupljeno: 5.4.2024.
- Auswaertiges Amt (2016): Rede von Europa-Staatsminister Michael Roth beim Deutsch-Portugiesischen Forum in Berlin, 10.11.2016. <https://www.auswaertiges-amt.de/de/newsroom/161110-stm-r-prt/285116>, Pristupljeno: 11.4.2024.
- Auswaertiges Amt (2020): Deutschland und Portugal – Gemeinsam für Europa, 04.12.2020. <https://www.auswaertiges-amt.de/de/aussenpolitik/europa/portugal-europa-partner/2423884>, Pristupljeno: 13.4.2024.
- Auswaertiges Amt (2021): Europe-Africa: An Indispensable Partnership, 26.10.2021. <https://www.auswaertiges-amt.de/de/newsroom/europa-afrika/2491814>, Pristupljeno: 15.4.2024.
- Auswaertiges Amt (2023a): „Wo das Land endet und das Meer beginnt“ (Luis de Camões): Außenministerin Baerbock reist zum Antrittsbesuch nach Portugal, 03.01.2023. <https://www.auswaertiges-amt.de/de/service/laender/portugal-node/baerbock-portugal/2571688>, Pristupljeno: 15.4.2024.
- Auswaertiges Amt (2023b): „Rede von Außenministerin Annalena Baerbock bei der portugiesischen Botschafterkonferenz“, 04.01.2023. <https://www.auswaertiges-amt.de/de/newsroom/baerbock-portugiesische-botschafterkonferenz/2572068>, Pristupljeno: 11.4.2024.
- Baimbridge, Mark and Whyman, Philip B. (2015): *Crisis in the Eurozone. Causes, Dilemmas and Solutions*, Palgrave Macmillan, London-New York.
- Boucart, Théo (2017): Wie nachhaltig ist Portugals wirtschaftlicher Aufschwung?, *Treffpunkteuropa.de*, 4. 12. 2017. <https://www.treffpunkteuropa.de/wie-nachhaltig-ist-portugals-wirtschaftlicher-aufschwung?lang=fr>, Pristupljeno: 11.4.2024.
- Bundesministerium der Finanzen (2023): EFSF-ESM. Überblick über die europäischen Finanzhilfen, 31.12.2023. <https://www.bundesfinanzministerium.de/Content/DE/Standardartikel/Themen/Europa/Stabilisierung->

- Euroraum/europaeische-finanzhilfen-im-ueberblick-pdf.pdf?__blob=publicationFile&v=1, Pristupljeno: 09.4.2024.
- Dooley, Neil (2018): Portugal's Economic Crisis: Overheating Without Accelerating, *Crisis in the Eurozone Periphery The Political Economies of Greece, Spain, Ireland and Portugal*, edited by Owen Parker and Dimitris Tsarouhas, Springer, London-New York.
- DPA (2012): Portugal verpasst Defizitziel deutlich, 28. 9. 2012. <https://www.zeit.de/wirtschaft/2012-09/portugal-defizit-euro-schulden>, Pristupljeno: 21.4.2024.
- Editorial Team (2019): Portugal mit einem der stärksten Anstiege der Immobilienpreise seit 2010 in der Eurozone, *Idealista.pt*, 17.9.2019. <https://www.idealista.pt/de/news/immobilien-kaufen-portugal/2019/09/17/417-portugal-mit-einem-der-staerksten-anstiege-der>, Pristupljeno: 5.4.2024.
- Editorial Team (2020): Die Wirtschaft könnte sich „schneller von der Coronakrise erholen als von der Finanzkrise 2008“, *Idealista.pt*, 24.3.2020. <https://www.idealista.pt/de/news/finanzen-portugal/2020/03/24/566-die-wirtschaft-koennte-sich-schneller-von-der-coronakrise>, Pristupljeno: 13.4.2024.
- Editorial Team (2022a): EU: Portugal kaum vom Krieg in der Ukraine betroffen, *Idealista.pt*, 2.6. 2022. <https://www.idealista.pt/de/news/finanzen-in-portugal/2022/06/02/5024-eu-portugal-kaum-vom-krieg-in-der-ukraine-betroffen>, Pristupljeno: 18.4.2024.
- Editorial Team (2022b): Inflation, BIP und Defizit in Portugal: Prognosen der Europäischen Kommission, *Idealista.pt*, 17.11.2022. <https://www.idealista.pt/de/news/finanzen-in-portugal/2022/11/17/5261-inflation-bip-und-defizit-in-portugal-prognosen-der-europaeischen-kommission>, Pristupljeno: 26.4.2024.
- Editorial Team (2022c): Energiearmut Europa: Portugal zählt zu bedrohtesten Ländern, *Idealista.pt*, 18.11.2022. <https://www.idealista.pt/de/news/finanzen-in-portugal/2022/11/18/5264-energiearmut-europa-portugal-zaehlt-zu-bedrohtesten-laendern>, Pristupljeno: 11.4.2024.
- Editorial Team (2023a): Inflation in Portugal 2023: Brüssel prognostiziert für Portugal eine Inflation von 5,1 % in diesem Jahr und 2,7 % in 2024, *Idealista.pt*, 22 Mai 2023a, <https://www.idealista.pt/de/news/finanzen-in-portugal/2023/05/22/5491-inflation-in-portugal-2023-bruessel-prognostiziert-fuer-portugal-eine-inflation>, Pristupljeno: 13.4.2024.

- Editorial Team (2023b): Portugal ist das Land, das am stärksten von steigenden Zinsen betroffen ist, *Idealista.pt*, 8.6.2023, <https://www.idealista.pt/de/news/finanzen-in-portugal/2023/05/30/5509-portugal-ist-das-land-das-am-staerksten-von-steigenden-zinsen-betroffen-ist>, Pristupljeno: 13.4.2024.
- FAZ (2016): Portugal und Spanien kommen ohne Geldbuße davon, 09.08.2016, <https://www.faz.net/aktuell/wirtschaft/wirtschaftspolitik/eu-staaten-stimmen-straferlass-fuer-portugal-und-spanien-zu-14379003.html>, Pristupljeno: 17.4.2024.
- Louven, Sandra (2019): Warum Rechtspopulisten bei portugiesischen Wählern nicht punkten, 03.05.2019. <https://www.handelsblatt.com/politik/international/sozialisten-staerkste-kraft-warum-rechtspopulisten-bei-portugiesischen-waehlern-nicht-punkten/24279042.html>, Pristupljeno: 11.4.2024.
- Mobility and Transport (2024): Atlantic corridor, 26.4.2024. https://transport.ec.europa.eu/transport-themes/infrastructure-and-investment/trans-european-transport-network-ten-t/atlantic-corridor_en, Pristupljeno: 15.4.2024.
- Mobility and Transport (2024): Trans-European Transport Network (TEN-T), 26.4.2024. https://transport.ec.europa.eu/transport-themes/infrastructure-and-investment/trans-european-transport-network-ten-t_en, Pristupljeno: 11.4.2024.
- Moreira Rato, João (2020): *The European Debt Crisis. How Portugal Navigated the post-2008 Financial Crisis*, Palgrave Macmillan, Cham.
- Nicholls, Kate (2015): *Mediating Policy. Greece, Ireland, and Portugal before the Eurozone crisis*, Routledge, London-New York.
- Port of Hamburg (2024): Statistics, 26.4.2024. <https://www.hafen-hamburg.de/en/statistics/>, Pristupljeno: 15.4.2024.
- Schultz, Stefan (2014a): Portugals riskante Freiheit, *Spiegel*, 17.05.2014a. <https://www.spiegel.de/wirtschaft/soziales/euro-krise-in-portugal-wirtschaft-nach-rettungsschirm-a-969875.html>, Pristupljeno: 15.4.2024.
- Schultz, Stefan (2014b): Portugals soziale Krise. Millionenfaches Elend, *Spiegel*, 17.05.2014. <https://www.spiegel.de/wirtschaft/soziales/portugal-soziale-krise-nach-ausstieg-aus-rettungsschirm-a-970029.html>, Pristupljeno: 15.4.2024.

- Secchi, Carlo (2022): Atlantic, 7.2022. https://transport.ec.europa.eu/document/download/9238efef-8032-414a-ade0-01e3256aleec_en?filename=at-workplanvweb.pdf, Pristupljeno: 12.4.2024.
- Spiegel (2011): Portugal akzeptiert Brutalo-Therapie, 05.05.2011. <https://www.spiegel.de/wirtschaft/soziales/rettungspaket-portugal-akzeptiert-brutalo-therapie-a-760888.html>, Pristupljeno: 16.4.2024.
- Story, Jonathan (2014): The Euro Crisis and German Primacy, *The Eurozone Crisis and the Future of Europe. The Political Economy of Further Integration and Governance*, edited by Daniel Dăianu, Giorgio Basevi, Carlo D'Adda and Rajeesh Kumar, Palgrave Macmillan, London-New York.
- World Bank (2024): Preview. Portugal, 26.4.2024. <https://databank.worldbank.org/reports.aspx?source=2&country=PRT>, Pristupljeno: 19.4.2024.
- Yeh-Yun Lin, Carol, Edvinsson, Leif, Chen, Jeffrey, Beding Tord (2013): *National Intellectual Capital and the Financial Crisis in Greece, Italy, Portugal, and Spain*, Springer, New York.
- Young, Brigitte (2014): The Power of Ordoliberalism in the Eurozone Crisis Management, *The Eurozone Crisis and the Future of Europe. The Political Economy of Further Integration and Governance*, edited by Daniel Dăianu, Giorgio Basevi, Carlo D'Adda and Rajeesh Kumar, Palgrave Macmillan, London-New York.
- ZEIT ONLINE (2014): EU und IWF stoppen letzten Kredit für Portugal, 3. 6. 2014. <https://www.zeit.de/politik/ausland/2014-06/portugal-eu-rettungsschirm-kredite>, Pristupljeno: 15.4.2024.
- Петровић, Рајко (2019): Избори за европски парламент 2019. у Шпанији и Португалу, *Култура јулиса*, Год. XVI, стр. 117-133.
- Петровић, Рајко (2023): Успон крајње деснице у Португалији – крај „португалског изузетка“, *Српска ревија за европске студије – Serbian Review of European Studies*, vol. 1, стр. 34-71.
- Ђурчић, Петар С. (2022): Немачка у мултиполарном свету и стратешке опције Србије, *Војно дело*, 4, стр. 1- 14. <https://doi.org/10.5937/vojdelo2204001C>
- Ђурчић, Петар С. (2023): Југославија, Вајмарска република и Шпанија – симултарни пут у опадању демократије (сличности и разлике), *Јуџо-словенско-шипанске паралеле*, Институт за европске студије, Београд.

Petar S. Ćurčić

Institute of European Studies, Belgrade

THE ECONOMY OF PORTUGAL AND ECONOMIC RELATIONS WITH GERMANY IN THE XXI CENTURY: CHANCES FOR DEVELOPMENT FROM CRISIS TO CRISIS

Summary: As parts of the European Union and the Eurozone, Portugal and FR Germany inherit a decades-long history of cooperation. However, both countries face great challenges and opportunities. In recent years, Germany has been facing an intense transformation of its own geo-economic status. On the contrary, Portugal, although it is among the more developed countries of Europe and the world, has been trying to find an appropriate modus operandi for several decades, primarily due to the fact that the country faced major economic problems and over-indebtedness. The challenges also open up many opportunities for the cooperation of compatible economies. First of all, Germany supported Portugal's stabilization efforts after the economic crisis and the Eurozone crisis within the multilateral system of international financial institutions. Also, German companies are traditionally present in Portugal, where they take a special share in industry and construction. After the Russian invasion and the start of the war in Ukraine (and due to the decades-long pursuit to develop renewable sources), Germany became very interested in Portugal's possibilities in the field of new energy sources. Bearing in mind all the above, the aim of this work is to show the economic relations between the two countries, in the context of crisis management and development opportunities.

Keywords: Germany, Portugal, economy, Eurozone crisis.

Petar S. Ćurčić

Instituto de Estudos Europeus, Belgrado

A ECONOMIA DE PORTUGAL E AS RELAÇÕES ECONÓMICAS COM A ALEMANHA NO SÉCULO XXI: OPORTUNIDADES DE DESENVOLVIMENTO NA ERA DA CRISE

Resumo: Como partes da União Europeia e da Zona Euro, Portugal e a RF Alemanha herdaram uma história de cooperação de décadas. No entanto, ambos os países enfrentam grandes desafios e oportunidades. Nos últimos anos, a Alemanha tem enfrentado uma remodelação intensiva do seu próprio estatuto geoeconómico. Pelo contrário, Portugal, embora esteja entre os países mais desenvolvidos da Europa e do mundo, há várias décadas que tenta encontrar um *modus operandi* adequado, principalmente devido ao facto de o país enfrentar grandes problemas económicos e sobre-endividamento. Os desafios também abrem muitas oportunidades para a cooperação de economias compatíveis. Em primeiro lugar, a Alemanha apoiou os esforços de estabilização de Portugal após a crise económica e a crise da zona euro no sistema multilateral de instituições financeiras internacionais. Além disso, as empresas alemãs estão tradicionalmente presentes em Portugal, onde têm uma participação especial na indústria e na construção. Após a invasão russa e o início da guerra na Ucrânia (e devido ao esforço de décadas para desenvolver fontes renováveis), a Alemanha ficou muito interessada nas possibilidades de Portugal no domínio das novas fontes de energia. Tendo em conta o exposto, o objectivo deste artigo é mostrar as relações económicas dos dois países, no contexto da gestão de crises e das oportunidades de desenvolvimento.

Palavras-chave: Alemanha, Portugal, economia, crise da Zona Euro.